

הדרך היומית

עלון יומי ללומדי הדרך היומית י"ל ע"י מדרשית הדרך היומית פ"ח"

מסכת סנהדרין - דף פט

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדרך

נביא על הלכה. מדוע סומכים על בת קול?

מבואר לאורך הגמרא הגדרות נביא שקר וכו', ובין הדברים אמרה המשנה "המתנבא בשם עבודת כוכבים אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטמא את הטוהר". בפשוט הענין, לא מה חיובו שחיוב מיתה, אלא מה שצריך להגות, הבעיה שאמר בשם עבודה זרה, א"כ לא עניינו מחמת נבואת שקר בלבד, אלא מצד עובד ע"ז, הוא משעבד עצמו לדבר אחר, ומוציא עצמו מההכרה בלתי ד' לבדו.

שואל הרש"ש מדוע נזכר הענין שאומר דבר בשם ע"ז, הרי אף אם יאמר בשם ד' וכן הלכה מוגדר הוא לנביא שקר, כפי שכתב הרמב"ם בפרק ט' מהלכות יסודי התורה "וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני תורה שד' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני הרי זה נביא השקר ויחנק אע"פ שעשה את שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא אבל לפי שעה שומעים לו בכל". עכ"ל.

הרש"ש שלח דברי הרמב"ם שכוונתו לומר שנביא לא יוכל לומר דבר מנוון או הלכה ששמע משמים לאחר שנאמר לא בשמים היא. ונלבן מעט את דבריו. כאשר ירצה החכם לחזק הלכה מסוימת, האם יוכל לומר דבר זה שמעתי במפורש מפי השכינה בחלום הנביאות דבר פלוני, או לא יסתור שום הלכה שבתורה או בחז"ל אלא הפוך יזקק את ההלכה הרופפת באותו מקום.

בעבר דנו בנושא דומה, לגבי חכם שרוצה לחזק הלכה ולתלותה באילן גדול ולומר רב פלוני כך אמר, והאמת שרב פלוני לא אמר את הדבר, אך כיון שידע שכן צריך להגות ורצה שיקבלו ממנו מעוניין הוא לתלות בתלמידו חכם גדול, האם מותר או לא. בשאלה הזו דנו הרבה בשו"ת ובפוסקים נראה מקום נביא בקצרה. שו"ת רב פעלים (ח"מ ג, א) חיד"א ביוסף אומץ. מג"א (קנו, ב) ושם בפרמ"ג.

כתב המג"א, שמתור לשנות בדיבורו ולומר את הדין בשם אדם גדול כדי שיקבלו ממנו. והקשה שהרי מבואר במסכת כלה שהאומר דבר מחכם שלא אמר כן, גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

והובאו ע"ז ג' תירוצים. א. הנידון של המשנה במסכת כלה שאפשר ויקבלו ממנו אף שלא יתלה באדם גדול. א"כ מדוע לשנות בדיבור. ב. אם שמע בשם פלוני, אסור לשנות. ואם שמע בסתם, מותר לשנות ולתלות באדם גדול. ג. את סברת עצמו אסור לתלות באדם גדול.

לאחר שנאמרו את דברי המג"א להלכה שהקל בענין לפי ההלכות המוגדרות שניתן לחזק דבר הלכה ולאמרו בשם אדם גדול למרות שלא אמרו וכו', אבל למד הרש"ש בדברי הרמב"ם כל הנידון הנזכר יהיה לומר בשם חכם שיש לו רשות לומר הלכה ולברר דין, אבל כאשר רוצה לומר נבואה כך קיבלתי מפי השכינה ע"ז יש איסור בתורה "לא בשמים היא" נביא לא יקבל הלכה משמים, א"כ לפי הבנתו של הרש"ש ברמב"ם האיסור של נבואת שקר אינו רק מי שאומר הלכה בשם ע"ז, אלא אף מי שאומר הלכה בשם נבואת אמת הרי הוא בכלל נביא שקר.

אמנם הרש"ש עצמו מסתייג מהמדברים ורצה לבאר שדווקא אם הם לאחד מצווה שלמה מוגדר נביא שקר, אבל אם מתייחס לחלק מהמצווה לא יתחייב מיתה. וסיים דבריו בקצרה שתלוי בנידון האם משגיחים בבת קול.

ובסוף משנה (יטו"י תורה ט, א) התפלא הרי אמרו בגמ' ביבמות שיצא בת קול ואמרה הלכה ככית הלל וסומכים ע"ז בכל מקום. וכתב שהתוס' ביארו לנו מיישב את דעת הרמב"ם.

ביבמות (יד) שואלים תוס' (ד"ה רבי. וכעין הדברים בתוס' בערויבין דף ז ד"ה כולם, ובשבת קטו ד"ה זאמר) דעת רבי יהושע שאין משגיחים בבת קול, אולם לפי העולה מהמג"א או משגיחים בה לגבי ההכרעה שהלכה כב"ה. א"כ מה ההבדל בין בת קול דרבי אליעזר בתנורו של עכנאי, שאין משגיחים בבת קול. ומאידך בדת ב"ש וב"ה, אולם ההכרעה כב"ה זה כדעת ב"ה. האם יש הבדל בסוג הבת קול שפעם או משגיחים ופעם לא.

אומרים תוס', במעשה של רבי אליעזר ותנורו של עכנאי, הבת קול היא כנגד רוב לכן לא משגיחים בה. היות והבת קול לכאורה באה להכריע כנגד דין תורה של "אחרי רבים", ממילא אין משגיחים בבת קול. ואולם בהכרעה ב"ש וב"ה, ההכרעה כב"ה זה מסייע לדין תורה של אחרי רבים. היות וב"ה הם רוב וכך צריכה להיות ההלכה. אלא היות וב"ש מחדדי טפי או משתמשים בבת קול לטיעו, שאע"פ שהם מחדדי, הולכים אחר הרוב.

נמצא לביאור זה של התוס', שאין להקשות את קושיית הכס"מ היות ולא פסקו הלכה בבת קול, אלא כרוב והבת קול רק מבררת שלא נאחז כצד של מחדדי טפי. ענין תירוצו אומרים תוס', יכול להיות ששם הבת קול יצאה לכבודו של רבי אליעזר. (ועי' היטב בתוס' שם ובערויבין ז"ה כולם ובשבת שם)

ובאמת צריך להשכיל א"כ מדוע היו צריכים את הבת קול יש ההלכה של אחרי רבים להטות, מדוע שיגבור על מחדדי טפי?

הרמב"ן לעיל (כ, ב) וכן יש לעיין בדברי השער המשפט (ס' יח' סק"א) הביאו מחלוקת ראשונים, האם רוב מנין עדיף על רוב חכמה או לא. ובמנחת יונקר (מצו ע"ח) כתב שהסוגיא ביבמות (ז, א) נראה שרוב חכמה עדיף, אלא שכאן היתה הכרעת בת קול לומר ללכת בכ"ז אחרי רוב.

ביאור הענין, כאשר מנין נידון לבי"ד מוטלת על בי"ד "הכרעת המשפט והדין", לא מוטל עליהם "חקר האמת". בודאי שכדי להגיע לאמת, הם צריכים דרישה וחקירה כהלכות דיינים וכו'. אולם ההלכה שצריכים להורות, זה מה שמוטל עליהם. והראיה, בדין שחסור לבי"ד חסוים (לא מחלוקת בדין בתי דיינים, אלא בדין שנידון לפני בי"ד חסוים) והם יכריעו פטור. אפי' כל בי"ד אחרים שבעולם יאמרו חייב, ההלכה שפטור. היות והדין היה מסור לבי"ד הראשון, אולם ההלכה שבעולם יאמרו חייב, ההלכה שפטור. הוא עדיף מן הכרעת, ואפי' שמד הנידון אולי יש רוב אגוים שסבורים אחרת, אולם ההלכה בי"ד היא המכריעה את הדין. ממילא, כאשר יש הכרעת רוב, והכרעת חכמה, לכאור' הוא ספק השקול בהכרעות הבי"ד. לפי מה נפסקו להלכה? הביאור העולה מדברי המהרש"ם כאן ועוד, שיש הבדל בין רוב מנין לרוב חכמה. רוב מנין אומר שיש יותר דעות שסוברות כך, וזה הלכה של רוב.

אמת, לפי הרוב כך צריך להיות. אולם רוב חכמה אומר שכן הוא האמת, כלומר הרי כאשר יש רוב ומיעוט, ובא עד אחד ואומר שדבר איסור זה הוא מן המיעוט, האם נאמר שע"א לא יהיה נאמן כיון שהוא נגד רוב? אומרים הר"ן (קידושין סד) ועוד ראשונים (ועי' פני' ע"א שמברר לך שזה מן המיעוט, הוא לא נגד רוב, הוא אומר לך שאין כאן רוב, שהרי ברור לו שזה מהמיעוט! אותו דבר כאן, אמנם יש רוב דעה, אבל רוב חכמה אומר שאין כאן דעה שנגד.

בדין זקן ממרא יש חומרה בהלכות מדרבנן יותר על דברי תורה, **אם אמר** אין תפילין מן התורה בנין חייב מיתה שאין זו הוראה שהרי כל אחד יודע את הנאמר בתורה **אם אמר** שצריך להיות חמש נטופות הוא הוסיף על דרשות חז"ל ויש בו חיוב מיתה מצד זקן ממרא. **אמר רבי אלעזר בשם רבי אושעיא** שחינובו במיתה רק בדבר שיעקרו מהתורה ופירושו מדרבנן, **ושנין** שיוסיף בה מהו ואם הוסיף יגדל, **ובמצוות תפילין** שייך שיתקיימו התנאים הנזכרים. וזה **כשיטת רבי יהודה** במחלוקת שולמדה לעיל בהגדרת זקן ממרא, **ושניטת רבי יהודה** שזקן ממרא חלק על דבר מהתורה שפירושו בו רבנן. **לא שנין לומר על לולב** שיעקרו מהתורה ורבנן ביארו את הלכות ד' מינים ואם הוסיף או גרע, שהרי **אם סבר** ששולב לא צריך אגד, אגד, שישן כאן הוספה וגרועותא. **ואם סבר** ששולב צריך אגד הרי שקשר את הלולב ביחד עם מין נוסף כבר יש כאן גרועותא **ולדעת רבי אושעיא** צריך שיהיה מצווה חתקונה וע"י ההוספה או הגרועותא ישנתה. **ואין לומר לגבי ציצית** עיקרו מהתורה, יש בו ביאור של רבנן, יש בו הוספה וחסרון, שהרי **אם סבר** שקשר העליון אינו מהתורה אין גרועותא במה שמוסיף עוד חוטים. **ואם סבר** שקשר העליון מהתורה, מתחילתו כבר יש גרועותא. **בתפילין** מדובר שהיו ד' בתים ואח"כ הוסיף עוד אחד ולא מוגדר כדבר נפרד **שהרי אמר רבי יצחק** שאם בית החיצון של התפילין אינו כלפי האויר פוסל את התפילין.

אין מתייחס את זקן ממרא בבי"ד שנבעית, ולא ביבנה אלא מעלים אותו לבי"ד הגדול שבירושלים, **לדעת ר"ע**. ממתנים לרוב הלכות המוגדרות שניתן לחזק **יהודה**, לא מענים את דינו אלא הורגים אותו מיד ושולחים הודעות לכל המקומות "איש פלוני מתחייב מיתה בבי"ד", **ומבואר בברייתא** ביאר רבי יהודה שלא נאמר שצריכים לראות בדווקא אלא "ישמעו ויראו" אף ע"י שמיעה.

ד' חייבי מיתות צריכים להכריז עליהם, **א**. מסית **ב**. בן סורר ומורה. **ג**. זקן ממרא. **ד**. עדים זוממים. כולם נאמר "וכל העם ישמעו ויראו" ובעדים זוממים נאמר "והנשארים ישמעו ויראו" כיון שלא כולם ראויים להיות עדים.

עוד מחייבי חנק, **א**. נביא שקר המתנבא מה שלא שמע. **ב**. מה שלא נאמר לו. **אבל אם לא אמר את נבואתו, שמע נבואה והתעלם ממנה, נביא שעבר על דברי עצמו**. מיתתם בידי שמים.

א. המתנבא בשם ע"ז חייב חנק אפילו שאומר הלכות נכונות. **ה** אב על אשת איש חייב חנק משעה שנכנסה לרשות בעלה לנישואין אפילו לא בעלה. **ו**. זוממי בת כהן ובוכלה וזוממי בת כהן מיוחדים הם שכל המזוממים נהרגים במיתה שאותה רצו לחייב, והם נידונים בחנק למרות שבאו לחייב שריפה.

ביאר רב יהודה בשם רב, "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי (מתנבא מה שלא שמע) את אשר לא צויתו לדבר (מתנבא מה שהתנבא חברו) ואשר ידבר בשם אלוהים אחרים (המתנבא בשם ע"ז) ומת הנביא ההוא (וכל מיתה האמורה סתם, חנק)". "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר יצא בשמי אנכי אדרוש ממנו" **ונדרש הפסוק: לא ישמע**, מחתלם, **לא ישמע** לא אומר לאחרים, **לא ישמע** עובר על הדברים, **ועל אלו נאמר** "אנכי אדרוש ממנו" היינו מיתה בידי שמים.

מתנבא מה שלא שמע, צדקיהו בן כנענה שאמר לאחזב לעלות למלחה מול רמות גלעד, **ואמנם** חשב שזו נבואה אמיתית שהרי רוחו של בנות היזרעאלי הטעתה אותו, אבל היה לו לדעת שאין זו נבואת אמת, **שאמר רבי יצחק** כמה נביאים מתנבאים בסגנון אחד אבל לעולם אינם מתנבאים בדיק באותם לשונות כפי שמצאנו נבואותיו של עובדיה ונבואותיו של ירמיהו. **היות** ומצאנו שבנביא הבעל ששאל אחזב שכולם התנבאו באותו לשון מבואר שהיתה נבואת שקר. **ואין לומר** שביא ידע את דרשתו של רבי יצחק שהרי היושפט הנביא למדס דרשה זו.

המתנבא מה שלא נאמר לו, כחנינו בן עזור. עמד ירמיה הנביא בשוק העליון והתנבא שד' ינקם ממדי, שעזרו להבלי להרע לישראל **נשא** חנינו בן עזור ק"ו אם על מדי בודאי ששל בכל עצמם, ועמד בשוק התחתון ואלה כביכול התנבא על בכל **ואמנם** דבר זה לא נאמר לירמיה אבל ביאר אביי ר"י כיון שניתן לדרוש מקו"ו נחשב שנאמר לירמיהו.

המתנבא בשם ע"ז, כנביא הבעל. כובש את נבואתו כיונה בן אמיתיה שלא רצה להינבא על ניונה. **המוותר על דברי הנביא**, חברו של מוכה שביקשו מוכה שיקח אותו לפי נבואה ולא רצה להכותו ונהרג ע"י אריה. **נביא שעבר על דברי עצמו**, כעדו הנביא שאמר לירבעם בן נבט שלא יכול לאכול ולשתות מחמת נבואה ולמעשה הלך לאכול עם נביא השקר, ונהרג ע"י אריה.

למד אחד הלכותם לפני רב חסדא שהקובש נבואתו לוקה, **ותקמה בגמ'** מי יתרה בו, ואמרו חבריו הנביאים שידועים שקיבל נבואה. **ויבאר אביי** שכאשר נביא מקבל נבואה חבריו הנביאים יודעים על זה שנאמר "כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים". **ואם היו חוזרים** מהשמים הנבואה היו מודיעים לרב הנביאים שחזרו בהם. **ואמנם** אצל יונה הנביא לבסוף לא הפכו את יונה ולא אמרו ליונה, **אולם** לא מוגדר "חזרה" כיון שאמרו לו "יונה הנפכת" ויתכן במציאות, ויתכן לבאר שחזרו בתשובה וכך הוי.

המוותר על דברי הנביא, מדובר שנתן לו הנביא סימן שאל"כ מהיכן ידע שזו נבואה אמיתית. **אולם** באופן שהנביא מוחזק לנביא אמת אף בלא אות צריך להאמין לו כמבואר אצל חברו של מוכה. **וכן לדעתו** אצל אברהם בהר המוריה ששמע בקולו ויצחק, **ואליהו** בהר הכרמל שעניו שחוטיו חוץ. **אחר הדברים** הנאמרו בעקידה **ביאר רבי יוחנן בשם רבי יוסי בן זימרא** אחר דבריו של ששן שאמר להקב"ה לאחר הסעודה שעשה אברהם אבינו ביום היגמל את יצחק, שלא הקריב אברהם מאומה, **אמר לו הקב"ה** אם אומר לו להקריב את בנו יקריב. "ויאמר קח נא את בנוך" **אמר רבי שמעון** לא **אבא**, משל למך שהיה לו גבור שמעם בכל מלחמותיו, **לימים** היתה מלחמה גדולה אמר לו המלך בבקשה ממך תנצח במלחמה זו שלא יאמרו שבראשונות אין בהם ממש, **כך אמר הקב"ה** לאברהם אבינו עמדת בכל הנסיגות עמוד אף בנסיון הזה. "את בנוך" אמר אברהם ילי בניך, "את יחידך" לא אחד יחיד לאתו, "אשר אהבת" את שניהם אהב, "את יצחק", **וכל האריכות** כדי שלא תטרף דעתו. **השטן ניסה לעצור** את אברהם אבינו ואמר לו אתה קירבת רבים לאביהם בששמים, ותעה בא להבהילך, אמר אברהם "אני בתומו אלך". **אמר לו השטן** היה לך לבטוח ביראתך שתמצל ולבסוף אתה הולך לשמור בנוך, **אמר לו אברהם** "זכר נא מי הוא וקני ואלו אין הפסד מצדך, **אמר השטן** שמעתי מאחורי הפרגוד שהקב"ה אמר שהשה יהיה לעולה אמר יצחק, **אמר לו אברהם** כך עונשו של בדיא ששפילו ואמר אמת אין מאמינים לו.

לדעת רבי יו"ל "אחר הדברים" אחר הדברים שאמר יצחק לישמעאל, **אמר לישמעאל** שגדול הוא מיצחק שניתן לו יל, **אמר לו יצחק** אתה נמלאת באבר אחד אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני, אני זובח, **ומיד** נאמר "והאלקים נסה את אברהם".